

УДК 316.354 (061)

ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТИ ЯК СУБ'ЄКТ ВЗАЄМОДІЇ «СУСПІЛЬСТВО–ВЛАДА»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О. В. Олійник

*Національний авіаційний університет,
просп. Перемоги, 107, кв. 62, м. Київ, Україна, 03115,
e-mail: ooliynik@mail.ru*

Статтю присвячено дослідженню громадських організацій, що утворилися на підставі Інтернет-спільнот у результаті Євромайдану. Розглянуто проблеми, з якими стикаються такі об'єднання, їх переваги і недоліки. Проведено аналіз складу і видів громадянської активності їхніх учасників, типологізовано їх за критеріями структури, функцій і форм діяльності. Перспективи розвитку таких спільнот вказують на необхідність та невідворотність налагодження механізму відкритої взаємодії між їхніми активістами та владою, спрощення політичного волевиявлення громадян, та контролю над владними структурами, чому ефективно сприяє використання Інтернету і соціальних мереж.

Ключові слова: громадські організації, громадянська активність, Інтернет-спільноти, мережеві об'єднання.

Впродовж останніх років соціальні мережі в Україні істотно розширили комунікативні можливості, наочним доказом цього були приклади швидкої мобілізації людей та інституцій у кризові моменти суспільного життя. Утворилося безліч волонтерських та соціально-політичних груп, які виявили неймовірну здатність до самоорганізації (наприклад, Автомайдан, ВО Майдан та ін.) і заявили про себе як про нових повноправних суб'єктів суспільно-політичного життя.

Позаяк владні структури залишилися практично незмінними – і в плані інтересів, і в плані механізму дій, а цілі Майдану не були досягнені, мережеві співтовариства, що утворилися як представники інтересів Євромайдану, продовжують вимагати політичних, правових та інших суспільних змін, а від влади – конкретних рішень, прозорості та відповідальності. Діяльність самих громадських організацій, завдяки використанню соцмереж, набула прозорості, відкритості та ефективності. Наприклад, деякі проблеми, завдяки використанню соцмереж, волонтери сьогодні вирішують ефективніше, ніж певні департаменти і міністерства.

Актуальність проблеми вимагає достеменного дослідження як самих громадських організацій, що утворилися на основі Інтернет-спільнот, так і вивчення проблем, з якими стикаються такі об'єднання, аналізу складу і видів громадянської активності їхніх учасників, типологізації їх за критеріями структури, функцій і форм існування.

Соціологічним дослідженням Інтернет-спільнот в Україні займаються М. Сидоров, В. Щербина, С. Коноплицькій [1–4] та інші автори. Емпіричному вивченню громадської

активності присвячені проекти Центру Разумкова та Левада-Центру [5, 6]. Політологи та юристи також не залишають поза увагою поле проблем діяльності громадських організацій [7–8].

За останні 5–6 років, за даними Центру Разумкова, відбулися певні зміни у ставленні жителів України до своєї громадської активності. Якщо з 2008 по 2013 рік зафіксоване незначне (з 11% у 2008 р. до 8% у 2013 р.) зниження залучення до активної громадської діяльності, то за цей період помітно змінилися мотиви – поменшало тих, хто готовий заробляти на цьому, і збільшилася частка готових до активних дій заради користі для сім'ї, близьких, суспільства загалом:

Таблиця 1

Умови активної громадської діяльності

Розподіл відповідей на запитання: «У якому випадку у Вас може з'явитися потреба в активній громадській діяльності?» (динаміка, 2008–2013) [5]	Червень 2008,%	Травень 2013,%
Якщо за це будуть платити гроші	21,9	17,2
Якщо така діяльність принесе конкретну користь мені або моїй сім'ї	37,1	37,4
Якщо така діяльність буде приносити конкретну користь суспільству	14,8	26,4
Якщо під загрозою опиниться життя, здоров'я або добробут моїх близьких і така діяльність буде сприяти ліквідації цієї загрози	29,2	33,2
Якщо така діяльність допоможе стати відомою людиною	3,9	2,3
Інше	5,7	7,3
Важко відповісти	14,5	20,3

* Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Опитування здійснювалося у 132 населених пунктах (із них 79 міських та 53 сільських поселень). Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Зазначимо, що такі зміни були зафіксовані за півроку до початку Євромайдану, який тільки посилив їх. І, як наслідок, ми можемо спостерігати тепер діяльність величезної кількості спільнот, які утворилися не тільки на Майдані, а і в соціальних мережах.

Аналіз діяльності таких спільнот показав, що актуальними *проблемами* на тепер, зокрема, є такі: 1) питання легітимізації їхньої діяльності, зворотний зв'язок із органами влади; 2) збереження вектора їх соціальної спрямованості, оскільки небезпека перетворення їх на виразників інтересів окремих олігархів реально існує; 3) укрупнення (злиття) мережових груп громадсько-політичного спрямування, адже спільнот-виразників схожих суспільних інтересів дуже багато, тому в своїй більшості вони дрібні й маловідомі. Існує небезпека перетворення цих груп на безпечних для себе і власних інтересів неоплачуваних активістів. Або ще гірше – слухняних провідників і пропагандистів інтересів олігархів, але які виступають під маскою самовідданих безкорисливих добровільців.

Ми пропонуємо розмежувати поняття «Інтернет-спільноти» і «мережіві об'єднання»: перші – суто віртуальні утворення, а інші – похідні від них – реальні групи, що утворилися і здійснюють комунікацію в т. ч. і через Інтернет.

Аналізуючи *правові аспекти діяльності мережевих об'єднань* (надалі – МО), можна виділити такі *переваги* (порівняно з іншими об'єднаннями):

1. МО (порівняно з немережевими) не мають ніяких правових обмежень, окрім обмежень для інтернет-сайтів, пов'язаних із заборонаю насильства, дитячої порнографії, екстремізму і т. п. Позаяк такі спільноти не обмежені кількісно і територіально, вони на певних стадіях свого існування (формування складу, ідеології, намірів, ...) знаходяться поза межами регулюючих законодавчих чинників та подекуди поза межами уваги державних органів. Яскравим прикладом діяльності таких спільнот є флеш-моби: про їх час і місце проведення невідомо більшості пересічних громадян, вони не узгоджуються з державними органами (і не потребували такого узгодження стосовно кожного з учасників). Такі особливості МО дуже часто використовуються з метою протесту або реклами. Іноді протести в правовому полі можливі тільки у такий спосіб, враховуючи можливу протидію з боку державних органів (судову заборону, присутність великої кількості міліції, відео-фіксації, затримання учасників). Тому, як можливий негативний наслідок – у політичних діячів виникає спокуса використовувати МО з метою проведення неконтрольованих державою масових акцій (переважно протестних). Отже, як висновок – у мережі співтовариство може існувати скільки завгодно, як тільки воно переходить до конкретних дій в реалі, воно вже підлягає правовому регулюванню (контролю з боку держави).
2. Свобода входу і виходу з МО, відсутність примусу.
3. Можливість анонімності, віртуальності для всіх учасників.
4. Ефективний пошук однодумців.
5. Формальна відсутність ієрархії, декларована рівність учасників.

Серед *недоліків*, з якими стикаються учасники МО, можна назвати такі:

- 1) обмеження інформаційного поля однобічною аналітикою кола «френдів», обмеження дискурсу представників різних точок зору, що дає тільки ілюзію об'єктивності інформації;
- 2) «тролінг» (анонімне деструктивне втручання в дискусію з метою розбалансувати співрозмовників або внести дезінформацію);
- 3) наявність дезінформації від анонімів, об'єктивність якої не завжди можна перевірити, далеко не всі намагаються це робити;
- 4) насаджування думок авторитетними «гуру» спільноти (сайту або блогу);
- 5) можливість підбурювання до вчинення антисоціальних і протиправних дій.

Негативними наслідками таких впливів можуть бути соціальна дезорієнтація, криза самоідентифікації, індивід може прийняти усвідомлене рішення діяти всупереч нормам права та моралі, що уможливорює залучення необізнаних індивідів до протиправних дій.

Результати аналізу близько 30 таких груп у Facebook, який був проведений автором, можна звести до такої *типології* громадських мережевих об'єднань:

за функціями:

- 1) волонтерські об'єднання – спрямовані на організацію і надання адресної допомоги учасникам АТО, пораненим, дітям загиблих;

- 2) об'єднання інформаційно-політичного спрямування («декларативні») – ті, у яких єдиним типом діяльності є обмін інформацією в мережі Інтернет та під час організованих (як правило, нечастих і малочисельних) зустрічей учасників групи;
- 3) об'єднання громадсько-політичних дій – групи, які утворилися в соцмережах і переросли в громадські організації, рухи. Як правило, вони мають кількашаблеву структуру, багаточисельні, проводять часті збори, засідання, тренінги, а також акції та мітинги;

за структурою:

- 1) одношаблеві (горизонтальні), як правило є один модератор / координатор, всі інші члени групи рівні, найбільше розрізняють за рівнем активності у групі;
- 2) багатошаблеві (з вертикальною ієрархією підрозділів) – ті, що мають у своїй структурі дрібніші ланки – комітети, відділи та інші підрозділи, посаду голови та його заступників;

за формами існування:

- 1) виключно віртуальні;
- 2) реально діючі, але ті, що використовують соцмережі для обміну інформацією та збільшення кола прибічників.

Перспективи розвитку МО очевидні. Оскільки, з одного боку, Інтернет спрощує і прискорює комунікації членів МО, з іншого – вони вимагають налагодження зворотного зв'язку із владними структурами, прозорості і звітності щодо виконання владних рішень і передвиборчих обіцянок, цей зв'язок повинен бути налагоджений, і саме через мережу. Хоча сьогодні лівова частка дискусій щодо змін політичного устрою точиться саме в соціальних мережах, це також «виходить в реал» і відображається в діяльності громадських організацій.

Одним із наслідків розвитку так званої «мережаної демократії» може стати впровадження електронного мандата [9, 10], що являє собою персоніфікований голос виборця, який він подав за обрану особу та/чи партію, з правом безперешкодно і оперативного анулювати своє рішення на виборах особисто і без посередників. Технічно це виглядає як здійснення волевиявлення за допомогою електронної картки, при тому не тільки в день виборів; виборець може відкликати свій голос у будь-який час, коли визначить, що його представник не виконує передвиборчої програми або не виправдовує інші очікування виборця. Це, на думку О. Тертичного, повинно зняти гостроту суперечності між задекларованим правом формування владних органів і неможливістю виборців впливати на поточні політичні дії обраних осіб, підвищить відповідальність депутатів, а також сприятиме зменшенню фальсифікацій під час виборів. Загалом таке впровадження має сприяти розвитку «прямої» (без посередників) демократії в Україні.

Що ж до розвитку мережових громадських об'єднань, то ефективність їхньої діяльності залежить не тільки від можливостей, які надають соціальні мережі, але і від спроможності їх лідерів і активістів до консолідації і об'єднання з іншими організаціями, відмови від конфронтації, від стійкості до впливу політиків, бажаючих скористатися активністю їхніх учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коноплицкий С. Сетевые сообщества как объект социологического анализа / Сергей Коноплицкий // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 167–178.
2. Сидоров М. В.-С. Интернет як простір соціогрупових відносин / Микола Сидоров // Культура і сучасність. Альманах. – 2008. – № 1. – С. 163–168.
3. Сидоров М. В.-С. Интернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу / Микола Сидоров // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4(31). – С. 119–125.
4. Щербина В. Н. Сетевые сообщества в ракурсе социологического анализа. Опыт рефлексии становления «киберкоммуникативного континуума» / Виктор Щербина. – Запорожье : Просвіта, Бердянський педагогічний інститут, 2001. – 228 с.
5. Соціологічні дослідження [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центру Разумкова. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=16
6. Волков Д. Потенциал гражданского участия в решении социальных проблем [Електронний ресурс] / Денис Волков, Степан Гончаров // Офіційний сайт Левада-Центру. – Режим доступу: http://www.levada.ru/sites/default/files/potencial_grazhdanskogo_uchastiya_0.pdf
7. Задорожна М. І. Роль громадських організацій у формуванні соціального капіталу: правовий аспект [Електронний ресурс] / М. І. Задорожна. – Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12zmikra.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12zmikra.pdf)
8. Барматова С. П. Інформаційно-комунікативний простір політики: обґрунтування основних структурних характеристик / С. П. Барматова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць. – 2013. – № 18. – С. 27–35.
9. Тертичний О. В. Персональний мандат / Олександр Васильович Тертичний // Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 19 берез. 2014 р. – К. : Міленіум, 2014. – С. 45–49.
10. Тертичний О. Концепція мережаної демократії як позитивний форсайт-сценарій / Олександр Тертичний // Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ : тези доповідей, (Харків, 17–19 жовтня 2013 р.) – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 374–375.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2014

Прийнята до друку 28.06.2014

INTERNET COMMUNITIES AS A SUBJECT OF INTERACTION «SOCIETY–POWER»: PROBLEMS AND PROSPECTS»

O. V. Oliinyk

*National Aviation University,
Peremohy Str. 107, app. 62, Kyiv, Ukraine, 03115,
e-mail: ooliynik@mail.ru*

The article analyzes the Internet communities and organizations which appeared after Euromaidan. These organizations face problems which are grouped as follows: 1) legitimization of their activities as public organizations, poor or lacking connections with the authorities; 2) preservation of their social orientation, because the danger of their serving

the interests of individuals really exists; 3) consolidation of groups with civil orientation. We analyze composition of their participants, their typology in structure, function and modality.

Depending on structure, there are one-level (horizontal) and multilevel (hierarchical) civil association networks; depending on functions – volunteer, «declarative», social and political action, cultural, educational, creative, and others. Some of them operate only in virtual space, while others use social networks for real communication and attracting new supporters.

Prospects of development for these communities point to the necessity of establishing the open communication mechanism between their activists and authorities. One way to do it is to introduce electronic personal mandate, which allows voters to use their voice not only on election day, but also to withdraw it anytime if the candidate have not fulfilled campaign promises. This, on the one hand, should increase the responsibility of the deputies, and, on the other – reduce the likelihood of falsifications during the elections.

Thus, network civic associations that have arisen during and after Euromaidan, carry its values and may be considered as subjects of society-authorities interaction. Their institutionalization problems are the search for forms of direct democracy and for capacities to monitor the activities of government.

Keywords: non-governmental organizations, civic engagement, Internet communities, network associations.

ИНТЕРНЕТ-СООБЩЕСТВА КАК СУБЪЕКТ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ «ОБЩЕСТВО–ВЛАСТЬ»: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ»

О. В. Олейник

*Национальный авиационный университет,
просп. Перемоги, 107, кв. 62, г. Киев, Украина, 03115,
e-mail: oolynik@mail.ru*

Статья посвящена анализу Интернет-сообществ и организаций, возникших в результате Евромайдана. Рассмотрены проблемы, с которыми сталкиваются такие объединения, состав их участников, приводится их типология по критериям структуры, функций и форм деятельности. Перспективы развития таких общностей указывают на необходимость и неизбежность налаживания механизма открытого взаимодействия между их активистами и властью, упрощения политического волеизъявления граждан, и контроля над органами власти, чему эффективно способствует использование Интернета и социальных сетей.

Ключевые слова: общественные организации, гражданская активность, Интернет-сообщества, сетевые объединения.